

Oponentský posudek bakalářské práce: Pavlína Raszková, Smilstvo, násilné smilstvo a kuplířství. Zločiny proti mravopoečnosti v raně novověké trestněprávní teorii a praxi, Praha, FHS UK 2008

Bakalářská práce Pavlíny Raszkové se věnuje několika deliktům proti mravopoečnosti a potažmo i proměnám chápání tohoto širokého pojmu v zákonodárství a soudní praxi raného novověku. Zatímco některé z těchto deliktů byly v moderní době spolu s posunem nahlížení na mravnost a sexualitu zbaveny své podstaty (smilstvo), jiné, zejména násilné jednání a jednání poškozující práva druhých zůstává trestným dodnes (znásilnění), byť i zde došlo – poměrně nedávno – k změně jeho vymezení. Autorka porovnává pojetí těchto skutků v trestněprávních normách, platných v 16.-18. století na území Čech (Koldínův zákoník z roku 1579, hrdelní řád Josefa I. z roku 1707/1708, hrdelní řád Marie Terezie z roku 1769 a konečně trestní zákoník Josefa II. z roku 1787) se záznamy o jejich postihu ve smolných knihách z tohoto období. Trestní kodexy Raszková příležitostně doplňuje některými selskými řády, vydanými Josefem Kalouskem. Na smolné knihy padla volba pro jejich relativní přístupnost v novodobých (nikoliv však moderním edičním zásadám vždy vyhovujících) edicích; aby se „lépe vžila do dané doby a poznala autenticitu tehdejších zápisů“ (s. 38), obrátila se autorka pro ilustraci i k nevydaným pramenům, konkrétně k pardubické smolné knize. Analýze kodexů a smolných knih je předřazena kapitola, pojednávající na základě sekundární literatury o dějinách hrdelního soudnictví a justice ve středověkých, raněnovověkých a „osvícenských“ Čechách. Práci rámuje úvod, obsahující kromě charakteristiky literatury a pramenů především jednoznačně formulované otázky, a závěr. Těžištěm příloh je pak excerptce případů tří zmíněných deliktů z šestnácti smolných knih a ukázky rukopisu pardubické smolné knihy.

Zadání práce – porovnání trestněprávní „teorie“, resp. přesněji kodifikace, a „praxe“ – je poměrně jasné a s ohledem na to, jak si autorka tuto „teorii“ a „praxi“ vymezila a jaké si pro ně vybrala informační zdroje, je i uspokojivě splněno. Základní Raszkové metodu představuje – byť se to tak nemusí zdát – kvantifikace*; kromě vymezení deliktu a jeho okolností zjišťuje autorka výskyt jednotlivých druhů skutečně aplikovaných trestů a jejich měnící se zastoupení pak dává do souvislosti se změnou společenského chápání mravnostní kriminality a mravnosti vůbec – nejvíce patrné je to u smilstva a trestního zákoníku Josefa II. Ale i pro období předosvícenské (které však není v úvodu práce na s. 4 jednoznačně časově vymezeno) dochází autorka k závěru, že soudy mravnostní delikty mnohdy stíhaly mírněji, než to dobové kodifikace předepisovaly, a že tedy docházelo ke jejich dekriminalizaci

---

* Nutno poznamenat, že autorčino vlastní formulování metody je poměrně vágní, když na s. 4 hovoří o „analýze a interpretaci trestněprávních norem a knih“. Na s. 65 získané údaje charakterizuje jako „statistické“.

de facto. Podkladem pro toto tvrzení je pro Raszkovou kvantitativně nižší zastoupení těch trestů, které za příslušné jednání vyměřovaly aktuálně platné normy, ve smolných knihách. Tyto skutečně aplikované tresty (eventuální pozdější milosti autorka nezohledňuje) jsou podle období planosti jednotlivých zákoníků pečlivě vyčísleny a takovému postupu není co vytknout. Autorka si je zároveň dobře vědoma i omezené vypovídací schopnosti smolných knih i toho, že její prameny nepokrývají celou sledovanou dobu rovnoměrně. K tomu přistupuje další, ve textu jen lehce dotčená okolnost, totiž obecné místo smolných knih v české raněnovověké hrdelní justici. V době, kdy jak autorka píše valná většina poddaného obyvatelstva podléhala vrchnostenským soudům, stále nevíme, jaká část jejich delikvence se dostávala před městské hrdelní soudy, a jaká část byla posuzována soudy „vrchnostenskými“, tedy panskými úředníky. Nejde přitom jenom o samotné formálně procesní projednávání, ale o případná kritéria toho, kdy se nějaké jednání k „soudnímu“ projednávání vůbec dostalo (na to, že část potenciálně delikventního jednání do zkoumaných písemností vůbec nepronikla, ostatně upozorňuje i Raszková). Pouze z důkladné znalosti fungování hrdelní justice můžeme také usuzovat na charakter trestně právních norem a jejich aplikovatelnost, tedy na to, jaký byl vztah například Koldinových Městských práv a selských řádů pro jisté panství. Autorka vesnické instrukce k celozemským kodifikacím pouze přiřazuje, aniž by se jejich uplatněním a kompetencemi podrobněji zabývala. Dlužno podotknout, že v otázce právní příslušnosti, resp. závaznosti a vymahatelnosti jednotlivých norem nemá zcela jasno ani současné české dějepisectví a že jejich jisté přeceňování, jinými slovy moderní právní rigorismus, není vlastní jenom posuzované bakalářské práci. V ní, především v druhé kapitole přesto postrádám alespoň zmínku o rozsáhlých výzkumech raně moderní hrdelní justice v Čechách, prováděných Evou Procházkovou a Jaroslavem Pánkem a shrnutých v článku posledně jmenovaného v Československém časopise historickém z roku 1984. Tato studie podnítila v následujících letech další výzkumy, publikované mimo jiné v – rovněž opomenutém – sborníku *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.-18. století*. K informačním zdrojům směřuje i má další výtka – mezi smolnými knihami uvádí autorka „*Hrdelní příběhy z Prácheňska*“ (mj. na s. 39), aniž by si však uvědomila, že jde o ex post (a otázka je nakolik kvalifikovaně) sestavený soubor příběhů z určitého území (zde historického kraje) a nikoliv o pramen vzešlý organicky z činnosti jednoho městského hrdelního soudu.

Pomineme-li hojně citovaná díla Jindřicha Francka, vyplývají z autorčina důrazu na právněhistorickou literaturu v úzkém slova smyslu vedle jistého nadhodnocení raněnovověkých norem i další interpretační omezení, resp. zjednodušující výklady. Nemělo by nás udivit, že zejména v 16. a 17. století trestní praxe zcela nekopírovala příslušnou normu, zde Koldínův zákoník. Trest, který tento kodex stanovoval například za smilstvo, vymrskání metlami ven z města, shledala autorka pouze ve 3, 37% případů, ovšem je otázka (k ústní obhajobě), do jaké míry s ním bylo totožné „vypovězení spojené se zneuctujícími tresty“, zjištěné v celých 44,94%. Nesouhlasím zcela s autorčíným tvrzením, že vypovězení bylo přísnější než vymrskání, neboť bránilo v návratu do domovské obce. Samo vymrskání metlami můžeme také chápat jako druh zneuctujícího postihu; v raném novověku nebylo

navíc neobvyklé, že se vymrskání de facto rovnalo vypovězení. Hovořit pak o tom, že skutečně udělené tresty byly přísnější než sankce v kodexu (s. 45), je pak poněkud zavádějící. Pokud autorka jinde zjistila, že naprostá většina „procesů“ pro smilstvo nebyla v době platnosti josefinského hrdelního řádu (1707-1769) dovedena do konce, lze z toho sice vyvozovat, že „prosté smilstvo“ přestalo být („pod vlivem osvícenských myšlenek“, s. 63) fakticky považováno za trestný čin, k diskusi ale stále zůstává, proč byly procesy vůbec zahajovány a z jakých popudů docházelo v této době (alespoň ve zkoumaných pramenech) k jejich zastavení.

Ocenění si naopak zasluhují Raszkové postřehy o genderové specifitě skutků proti mravopočestnosti. Násilné smilstvo, tedy znásilnění, bylo hluboko do novověku vnímáno jako skutek, který může spáchat pouze muž (na ženě). Avšak i u samotného smilstva, tedy mimomanželského pohlavního styku, mluví Koldínův kodex jednostranně o „zprznění panny či vdovy“ (s. 21), byť postihovali za něj byli muž i žena. (Předmětem autorčina rozboru je však právě skutková podstata a postih jako takový a méně jazyk norem a už vůbec ne smolných knih.) Tím, co bylo v případě smilstva stíháno, byl sice také zásah do práv druhého či užití násilí, v podtextu sankcí jako bychom ale tušili narušení obecně ceněného statku, kterým byla ženská poctivost. Nedbalá péče o tento statek byla možná důvodem, proč byly ženy v případě smilstva častěji trestány znečťujícími tresty. Čest mužská nebyla v raném novověku natolik sexuálně konotována, a proto se ve spojitosti se sexuálními delikty neobjevuje. Přesnější analýzu by si zasluhovalo také spojení těchto deliktů s přečiny jinými, například majetkovými. Násilnická povaha pachatelů-zlodějů, kteří se neštilili ani znásilnění a vraždy, nás bez znalosti okolností případů neuspokojuje a vyznívá trochu jako laciné psychologizování (s. 40/41 a 51). Užívá-li autorka poměrně obecných soudů, kupříkladu vnímání žen coby svůdnic k hříchu (s. 57, tatáž věta na s. 58) jako vysvětlení pro mírný postih mužských násilníků v případě znásilnění, je to dáno charakterem zkoumaných pramenů, jež neumožňují přiblížit se seberepresentaci osob, stanovších před soudem, ani stereotypním představám soudců. Co se společenského kontextu týče, jde jistě o práci (v dobrém slova smyslu) kompilační, přesto některé formulace, převzaté zřejmě ze sekundární literatury, působí jako floskule nebo přinejmenším zjednodušujícím dojmem: „Bělohorská porážka znamenala konec stavovské monarchie a návrat Habsburků k moci. Za Ferdinanda II. byl zaveden absolutismus, násilná rekatolizace a germanizace (s. 13)“, „Rozvoj kapitalismu se projevuje i v trestněprávní oblasti“ tam, kde zákoník Josefa II. připouštěl možnost peněžitého trestu, resp. odškodnění (s. 31).

Dostávám se tak k výstavbě a ke stylové a formální stránce posuzované práce. Jde o text vesměs jazykově vyrovnaný, nicméně poněkud „upovídáný“ – prospěly by mu větší sevřenost a zestručnění. Autorka některé teze, závěry či dokonce věty zbytečně opakuje na několika místech (kromě již zmiňovaného s. 63/64, dále 67), aby nakonec napsala, že překročila doporučený rozsah (s. 68). Pozornému čtenáři neunikne, že některé z otázek v úvodu byly formulovány až ex post, již se znalostí výsledků výzkumu (s. 5), což však není závažný nedostatek. Za nadbytečné mám spojení „knihy byly vydány v editované podobě“ (s. 38), jednotné mělo být rovněž psaní „židé“, resp. „Židé“ (s. 28 pozn. 80, s. 29 a 56). Hodnotící označení „hříšníci“ bych uvedl v uvozovkách (s. 20). Na několika místech

autorka užívá ve spojení s novověkem chybného tvaru „ranný“/„ranně“ (s. 7, 26). Ojedinelá nenáležitá vazba se objevuje na s. 43 („považovat tento trest jako trest za smilstvo“), tamtéž se pisatelka spletla ve formulaci „trest nebyl udělen, případně nebyl nevykonán“. Chybná vazba se nachází na s. 54 („vypovídají o šestici mužích“), chyby ve vztahu podmětu a přísudky pak na s. 26 („děti se stali sirotky“) a 41 („přečinění vyšly najevo“). Na s. 55 chybí podmět („při tortuře se doznal“), na s. 60 je místo spojky „i“ užitá spojka „ani“ a správný tvar vztažného zájmena v 1. pádě množného čísla ženského rodu na s. 65 je „jež“, nikoliv „jenž“.

Formální výhrady nijak významně nesnižují hodnotu bakalářské práce Pavlíny Raszkové. Ta spočívá především ve „statistickém“ podchycení tří mravnostních deliktů ve vydaných smolných knihách a ve srovnání takto konstruované „soudní praxe“ s nominálně platnými sankcemi. Omezení, vyplývající z samé konstrukce takovéto „soudní praxe“, z povahy pramenů i z použité metody, si je autorka převážně vědoma; nejsou však takového rázu, aby její postup principiálně zpochybňovaly. Analýza jazyka trestněprávních písemností, která by se v podobné soicálně „nereprezentativní“ situaci nabízela, šla mimo zadání její bakalářské práce.

Bakalářskou práci Pavlíny Raszkové hodnotím jako velmi dobrou **32 kredity**.

Praha, 8. června 2008